

Pázmány Law Working Papers
2014/17

Sobor Dávid

**Lehet-e helye a joggal való visszaélés
tilalmának a társasági jogban?**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest
<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

Dr. Sobor Dávid
***Lehet-e helye a joggal való visszaélés tilalmának a társasági jogban?*¹**

A *Summum ius, summa iniuria* Ciceró közvetítésével ránk maradt maximája már a római köztársaság korában ismert volt. Azt a gondolatot fejezi ki, hogy „*a legteljesebb mértékben érvényre juttatott jog vezet a legnagyobb mértékű jogtalansághoz.*”² Olyan, a jogalkalmazás korlátaiként állított keretről van szó, mely a jogantropológia kutatásai szerint minden szervezett emberi közösségben, így az ún. primitív civilizációkban is fellelhető, és amelyet a középkori kereszténység tanítása a *temperantia* erényében fogalmazott meg.³ A gondolat a jogtörténet kezdetétől a magyar jog formáló erői közé tartozik⁴, főként a polgári jog tekintetében.

Már a kodifikálatlan magyar magánjogban is gazdag joggyakorlat épült a *chicane*-tilalom köré.⁵ Az 1928-as Mtj szövege erre tekintettel alapvető rendelkezésként tartalmazta a joggal való visszaélés tilalmát⁶, mely később, az 1959-es Ptk hatályba lépésével a tételes jog részévé vált. A generálklauzulát az új Polgári Törvénykönyv is átveszi, mellőzve annak korábbi, a rendeltetésellenes joggyakorlásra visszavezetett definícióját. A bírói értelmezési szabadság kiszélesedése ellenére joggal merülhet fel a kérdés, hogy vajon alkalmazható-e egy ilyen bizonytalan körvonalú, esetről-esetre változó tartalmú jogintézmény a magyar társasági jogban, melyet a közvélemény sajátos logika szerint felépített, a szűk értelemben vett polgári jogtól némileg elkülönült, speciális jogágnak tart.⁷ Az igenlő válasz azonban pont a társasági jog sajátosságaiból ered.

A gazdasági társaságban való részvétel tartós, kockázatoktól sem mentes jogviszonyt hoz létre, még ha a tagokban ez gyakran nem is tudatosul. Ennek feltételei „*előre nehezen kalkulálhatók*”⁸, ezért a jogrendszerek lehetővé teszik a társaságok tagjainak, hogy a „menet közbeni” módosításokról a szavazatok egyszerű vagy minősített többségével határozassanak. Az egyhangú döntéshozatal így – eltérően a szerződések szabályaitól – a kivételek sorába szorul, és csak olyan, a társasági berendezkedést alapvetően érintő változtatásoknál kap szerepet, mint például a tagok eredeti vállalásait terhesebbé tevő határozatok.

Azáltal, hogy a tagokétól elkülönült jogi személyiséggel és saját szervezettel rendelkező gazdasági társasági formák működését biztosítja⁹, a „társasági demokráciaként” is leírható berendezkedés megfelel a társasági jog elsődleges funkciójának. A többségi elv révén a társaságok a mindenkor piaci helyzetnek megfelelő stratégiai döntéseket hozhatják meg, ideértve a megtermelt eredmény felhasználásának kérdését is. A nyereség tagok közötti

¹ A tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán a Kereskedelmi Jogot Oktatók Találkozó „Megújulás a gazdasági társaságok jogában” című rendezvényen 2013. október 4-én elhangzott azonos című előadás alapján készült, és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0002. sz. projektje (A tudományos kutatások kibontakoztatása a PPKE-n) keretében jelent meg.

² NÓTÁRI T.: *Summum ius summa iniuria* – megjegyzések egy jogértelmezési maxima történeti háttéréhez. *Jogelméleti Szemle*, 2004/3. sz.

³ VARGA Cs.: *Jogfilozófia az ezredfordulón – Minták, kényszerek – múltban, jelenben.* Szent István Társulat, 2004, 181. o.

⁴ Ld. SZALMA J.: *Szerződésen kívüli (deliktualis) felelősség az európai és a magyar magánjogban*, ELTE ÁJK Budapest – Bíbor Kiadó Miskolc, 2008, 21. o.

⁵ SZLADITS K.: *A magyar magánjog vázlatja.* I. kötet. Grill, 1933. 172. o.

⁶ SÁNDOR I., BOÓC Á.: *Előadásvázlatok a polgári jog általános tanáiból.* Patrocinium, 2013.

⁷ MISKOLCZI BODNÁR P.: *Társasági jog a Ptk.-ban.* *Gazdaság és jog*, 2001/1., 3-8. o.

⁸ LENKOVICS B.: *Ember és tulajdon.* *Dialóg Campus*, 2013. 37-38. o.

⁹ KISFALUDI A.: *Társasági jog.* *Complex*, 2007. 27. o.

felosztása képezi a gazdasági társaság legfőbb fogalmi elemét, ám nagyobb beruházások megvalósítása, csakúgy, mint a nehezebb időkre való felkészülés megfelelően indokolhatja annak eredménytartalékba helyezését is. A döntés a legfőbb szervben leadott szavazatok többségével rendelkező tagok kezében van, akik jó esetben az összes tag érdekére tekintettel gyakorolják befolyásukat. Bizonyos esetekben azonban – különösen szűk tagi kör által működtetett társaságok esetén – a befolyással rendelkező tagok nagyobb haszonra tehetnek szert, ha osztalék helyett más módon juttatnak maguknak jövedelmet, kizárva abból a kisebbségi tagokat. Ez történhet a javadalmazással járó vezetői tisztségek kisajátításával, vagy éppen a társaság vagyonának a saját érdekkörükbe tartozó személyek részére történő kicsatornázásával.

Időnként azonban a kisebbségi tagok ideje is eljön, akik destruktív módon, a társaság fennmaradását veszélyeztetve vehetnek elégtételt korábbi sérelmeikért. Ritkán ugyanis az egyhangú, vagy minősített többséget követelő döntések egy társaság működése során, ám ezek – mint például a törvény által előírt tőkeemelés teljesítése – általában létfontosságúak a gazdasági társaság számára. Hasonlóan romboló hatású lehet, ha két, egyenlő számú szavazattal rendelkező tag viszonyának megromlása miatt bármilyen legfőbb szervei határozat meghozatala lehetetlenné válik.

Külföldi példák sora, és egy-egy hazai jogeset mutatja, hogy a többségi befolyással, egyenlőséggel, illetve blokkoló kisebbséggel rendelkező tagok vagy részvényesek gyakran a közös érdekekkel ellentétes döntéseket kényszerítenek a társaságra, ezzel a lényegétől fosztva meg azt. Az angol és az amerikai irodalom – a vezető tisztségviselők visszaéléseihez hasonlóan – a tagság körében felmerülő érdekellentéteket is a megbízó-ügynök elmélet keretében tárgyalja,¹⁰ ám individualista emberképével inkább összefér a tagokat terhelő fiduciárius kötelezettségek előírása, mint az alanyi jogok korlátozhatóságának elismerése. Az absztrakt fogalmak iránt nyitottabb francia jog ezzel szemben – a joggal való visszaélés polgári jogi tilalmának analógiájára – törvényi rendelkezés hiányában is szankcionálja a társaság döntéshozatala felett befolyással rendelkező tagok által elkövetett visszaéléseket. Az alábbiakban ezért röviden ismertetjük a francia bíróságok ítélkezési gyakorlatában kialakított jogintézményeket (I.). Ennek fényében rámutatunk, hogy az új Polgári Törvénykönyv rendelkezései, így különösen a gazdasági társaság fogalmának tisztázása a magyar jogalkalmazás számára is megteremtették a lehetőséget a tagi visszaélések elhárítására (II).

I. A tagi befolyással való visszaélés szankciója a francia jogban

A *Code civil* nem tartalmaz a joggal való visszaélést tiltó generálklauzulát. A tilalmat a joggyakorlat alakította ki. Elsőként a sokáig korlátozhatatlannak tartott tulajdonjog gyakorlását szorította vele szomszédjogi keretek közé¹¹, később egyre szélesebb körre – így például a zaklató jellegű pereskedésre – terjesztette ki alkalmazását.¹²

A legfőbb szerv döntéshozatalát eltérítő tagi visszaélések rokonságban állnak a joggal való visszaélés polgári jogi elméletével, ám teljes egészében nem feleltethetők meg annak.¹³ A társasági jog ugyanis nem egyszerűen egy alanyi joggal (a szavazati joggal) való visszaélést

¹⁰ D. KERSHAW: *Company Law in Context*, Oxford University Press, 2009. 582. o.

¹¹ Doerr, V. *CA Colmar*, 2 mai 1855 : D. 1856, 2, 9. o.

¹² TERRÉ, P. SIMLER, Y. LEQUETTE, *Les obligations*, Dalloz 2009, 748. o.

¹³ Ph. MERLE: *Sociétés commerciales*. Dalloz, 2011. 720. o.;

szankcionál, hanem a tagnak társaság hatalmi viszonyaiban betöltött pozíciójával való visszaélését.¹⁴ A visszaélésszerű magatartás minden esetben a befolyás meghatározott mértékéhez kötődik, legyen az a társaság feletti irányítás („*abus de majorité*”), blokkoló kisebbség („*abus de minorité*”) vagy szavazati egyenlőség („*abus d'égalité*”). Ezek közös eleme a társasági érdekekkel ellentétes magatartás, melynek révén a visszaélő tag a saját érdekeit kívánja a többi tag rovására érvényesíteni. Jelentős különbséget jelent ugyanakkor, hogy míg a többség visszaélése általában a legfőbb szerve által a többi tagra nézve hátrányos határozatok meghozatalában manifesztálódik (I.1.), addig a kisebbségi, illetve a másik taggal egyenlő szavazattal rendelkező tag a társaság ellenőrzésére szolgáló jogosítványait használja a közös érdekek ellenében (I.2.).

I.1. Visszaélés a társaság irányítását lehetővé tevő befolyással

A szavazati többséget képviselő tagok joggal való visszaélésének („*abus de majorité*”) tilalmát először egy 1961-ben hozott semmítőszéki ítélet fogalmazta meg.¹⁵ Definíciója szerint a többség visszaélését valósítja meg a „*társaság általános érdekével ellentétes döntés, amely kizárólag a többség előnyszerzését célozza a kisebbség rovására.*” Bár az 1966-os társasági törvény megalkotásakor szóba került a jogintézmény kodifikálása, a jogalkotó a bírói jogfejlesztés szabadsága érdekében végül eltekintett ettől.¹⁶ A joggyakorlat ismertetése előtt két kulcsmozzanatra kell emlékeztetnünk az ítélettel kapcsolatban. Egyrészt, a francia kapitalizmust máig a családi vállalkozásból kinőtt, illetve szűk beruházói körök által uralt vállalatok jellemzik, melyekben a hatalom néhány tag vagy részvényes között oszlik meg. A széttagolt részvényesi struktúra ezzel szemben még a tőzsdei társaságok körében sem uralkodó. Másrészt, az ítélet Franciaország gazdasági fellendülésének harmincéves periódusa – az ún. „*trente glorieuses*” – közepére esik. Ez volt az az időszak, amikor a gazdasági társaságok elég nyereséget halmoztak fel ahhoz, hogy annak felhasználása váljon a legfőbb szerv üléseinek fő tárgyává.

Az eredmény felhasználásával kapcsolatos viták több okra vezethetők vissza. Sok esetben a követendő üzletpolitika miatt bomlik meg az alapítók, illetve örökösök közötti összhang, befolyásolhatják viszonyukat személyes ellentétek, házastársak közötti konfliktusok. Ugyanakkor gyakran az az egyszerű anyagi ok áll a konfliktus hátterében, hogy az irányítást gyakorló tag vagy csoport egyedül akarja kisajátítani az elért nyereséget. A legfőbb kihívást annak elhatárolása jelenti a bíróságok számára, hogy pusztán az egyes tagi csoportok közötti, egyes döntések célszerűségéről szóló, illetve a társaságirányítás szempontjaitól idegen indulatok által motivált vita került-e elé, avagy a többségi tagok valóban a *társasági érdeket* („*intérêt social*”) sértő módon kedveztek saját maguknak, a kisebbség rovására. Szankcióra csak ez utóbbi esetben kerülhet sor. Az osztalékfizetés elmaradása miatti perekben azonban ez ritka, hiszen az eredménytartalék képzése általában megfelel a társasági érdekeknek.

A joggyakorlat mégis szolgáltat néhány olyan példát, amikor a tartalékképzési politika – annak ellenére, hogy a társaság vagyonának növekedéséhez vezetett – egyértelműen a többség visszaélését valósította meg. Az egyik ilyen esetben egy korlátolt felelősségű társaság húsz éven keresztül minden nyereségét eredménytartalékba helyezte, melynek összege végül elérte az éves árbevétel kétharmadát. Eközben a két többségi tag különböző kifizetésekben részesült,

¹⁴ D. SCHMIDT: Les droits de la minorité dans la société anonyme. Sirey, 1970. 181. o.

¹⁵ Cass. com. 18 avr. 1961, Bull. civ. III, n° 175.

¹⁶ M.-C. MONSALLIER: L'aménagement contractuel du fonctionnement de la société anonyme. L.G.D.J., 1998. 342. o.

szemben a törzstőke öt százalékaival rendelkező kisebbségi taggal, aki sem osztalékban, sem üzletrészesnek eladásában nem reménykedhetett.¹⁷ Hasonlóképpen szankcionálta a Semmítőszék azt a többségi tartalékképzési politikát, mely a társaság alapításától kezdve minden nyereséget eredménytartalékba helyezett, így az a végére elérte a jegyzett tőke huszonkétszeresét. A törzsbetétek négyötödével rendelkező tagok itt is kiemelkedő, abnormálisan magasán emelkedő juttatásokban részesültek. Az ítélet indokolása szerint ezek a döntések nem feleltek meg a társaság érdekeinek és céljainak, és egyedül arra szolgáltak, hogy a többségi tagok a kisebbség rovására jussanak előnyökhöz.¹⁸ A hasonlóan kirívó esetek szankcionálásától eltekintve a Semmítőszék a legtöbbször akkor sem kifogásolja a társaságok tartalékképzését, ha a tagok emiatt elesnek az osztaléktól, hiszen ez az üzletpolitika általában a társaság tevékenységeinek finanszírozását segíti.¹⁹

A kisebbségi tagok marginalizálására irányuló törekvés azonban más tárgyú döntésekben is megmutatkozhat. A bíróság hatályon kívül helyezte azt a határozatot, mely a többségi tagok részére kizárólagos felhatalmazást adott a vezető tisztségviselők kijelölésére, tekintettel arra, hogy ez a döntés egy családi klán uralmát kívánta biztosítani, ráadásul veszélyeztette a vezetői pozíció tagoktól való függetlenségét.²⁰ Hasonlóan szembeűnő érdekellentéttel összefüggő visszaélést valósított meg az a határozat, mellyel egy részvénytársaság jóváhagyta a vagyona részét képező *goodwill* ingyenes használatba adását a többségi részvényeseinek érdekkörébe tartozó másik vállalkozás részére.²¹ Szintén szankciót vonhat maga után, ha a többségi tag a döntéshozatal feletti befolyását a házastársával szembeni sérelmeinek megtorlására használja fel, kiszorítva őt a társaság irányításából²².

A többségi befolyással való visszaélés kétfajta szankciót vonhat maga után. A következetes joggyakorlat szerint a visszaélés önmagában kihat a legfőbb szerv határozathozatalának törvényességére, így a bíróság hatályon kívül helyezi a megtámadott határozatot.²³ Ezen felül a kisebbségi tagok a *Code civil* 1382. cikke alapján kártérítésre is igényt tarthatnak, ám ezt értelemszerűen csak a többségi tagoktól követelhetik, nem pedig a társaságtól, amely *per definitionem* maga is elszenvedője a visszaélésnek.²⁴

A többségi visszaélés tilalma a francia társasági jog kisebbségvédelmi eszköztárának fontos szereplőjévé vált.²⁵ Ez annak ellenére igaz, hogy a bíróságok a legtöbbször – óvakodva a társaság belügyeibe történő beavatkozástól – nem adnak helyt a kisebbségi tagok keresetének. A jogintézmény mégis arra ösztönzi a gazdasági társaságok irányítóit, hogy a társaság legfőbb stratégiai döntéseinek meghozatalánál vegyék figyelembe a kisebbség érdekeit is.

¹⁷ Cass. com. 22 avr. 1976: JCP G 1976, IV 195; G. COURTIEU: J.-Cl. Code civil, « Droit à réparation – Abus de droits et abus de pouvoirs », 131-20, 2005. 66. pont.

¹⁸ Cass. com., 6 juin 1990: D. 1992 jurispr. 56. o.

¹⁹ É. LEPOUTRE: Autofinancement des entreprises et abus de majorité. Bull. Joly Sociétés, 1996/3. sz. 189. o.

²⁰ CA Paris, 27 févr. 1997, JCP éd. E., 1997, II, n° 982. A. VIANDIER jegyzetével.

²¹ Cass. com., 8 janv. 1973, n° 71-12.142, Bull. civ. IV, n° 13.

²² Méméto pratique Francis Lefebvre, Droit des affaires: Sociétés commerciales 2004. Lefebvre, 2003. 274. o.

²³ Cass. com. 6 juin 1990 Rev. sociétés 1991. 606. o. Y. CHARTIER jegyzetével.

²⁴ D. TRICOT, Abus de droit dans les sociétés, abus de majorité et abus de minorité, RTD com. 1994, 617. o.

²⁵ M. GERMAIN: Les droits des minoritaires (Droit français des sociétés). In: E. PERAKIS (szerk.): Rights of minority shareholders. Bruylant, 2004. 373-388. o.

I.2. Visszaélés a társaság ellenőrzését lehetővé tevő befolyással

Egy kiemelkedő francia szerző a kisebbségi részvényesek jogairól írt disszertációjában a mindenkori kisebbséget önálló társasági szervként írta le, mely ellenőrző funkciót tölt be a társaságban.²⁶ Tény, hogy a társasági jog azoknak a tagoknak is fontos – részben egyéni, részben kollektív módon gyakorolható – jogosítványokat biztosít, akik a többségi elv alkalmazása miatt kiszorulnak a társaság mindennapi irányításából. Tájékoztatást igényelhetnek a jogi személlyel kapcsolatos kérdésekben, részt vehetnek a legfőbb szerv működésében, megtámadhatják a társaság határozatait, eseti vizsgálatnak vethetik alá az ügyvezetési döntéseket, sőt, pert indíthatnak a társaság tisztségviselőivel szemben.²⁷ A társasági érdek elsődlegessége azonban azt a kötelezettséget rója a kisebbségi tagokra, hogy e jogaik gyakorlásával ne veszélyeztessék a társaság céljait.²⁸ A bíróságok esetjoga a kisebbség visszaélésének („*abus de minorité*”) szankcionálása formájában dolgozta az ennek biztosítására szolgáló jogi eszközt.

A joggyakorlat szerint a kisebbség „pozitív” visszaélését valósíthatja meg legfőbb szervi határozatoknak a többségi tagok távollétében – alkalmi többségként – véghezvitt meglepetésszerű elfogadása, illetőleg peres vagy nemperes eljárások zaklató célból való megindítása.²⁹ Jellemzőbb azonban a „negatív” visszaélés, vagyis a tagot a társaság hatalmi berendezkedésében elfoglalt helyénél fogva megillető vétőjognak a társasági érdekekkel ellentétes gyakorlása.

Korábbi alsóbb fokú bírósági ítéletek után a Semmítőszék első ízben 1992-ben, a *Vitama*-ítéletében állapította meg a kisebbség joggal való visszaélését. Az adott ügyben a blokkoló kisebbséget képviselő tagok megakadályozták a társaság jegyzett tőkéjének felemeléséről szóló döntést. A másodfokú bíróság jogerősen elutasította a társaság velük szemben előterjesztett keresetét, ám a Semmítőszék hatályon kívül helyezte ítéletét, ugyanis a másodfok nem vette figyelembe, hogy a kisebbségi tagok a társaság által már korábban elhatározott tőkeemelés hiúsították meg.³⁰ A blokkoló kisebbséggel való visszaélés fogalmát a Semmítőszék az ugyanebben az évben hozott a *Six*-ítéletben határozta meg. Megfogalmazása szerint ez olyan magatartás a kisebbségi tag részéről, amely annál fogva *ellentétes a társasági érdekekkel, hogy megakadályozza a társaság számára létfontosságú döntés meghozatalát, mégpedig abból az egyedüli célból, hogy a kisebbség érdekeit előnyben részesítse a többi tag összességének rovására.*³¹

Az elbírált tényállásra tekintettel hazai joggyakorlatunk számára is kiemelkedő tanulságokat tartalmaz a *Flandin*-ítélet. Az ügy hátterét az adta, hogy a francia korlátolt felelősségű társaságoknak egy 1984. március 1-jei törvény alapján legalább ötvenezer frank összegre fel kellett emelniük a törzstőkéjüket a törvényben megadott, többéves határidőn belül. Két, együttesen blokkoló kisebbséggel rendelkező tag azonban megakadályozta a *Flandin* társaság törzstőkéjének a törvényi minimumra való felemelésére vonatkozó ügyvezetői javaslat elfogadását. Három évvel később – de még mindig a határidőn belül – az ügyvezető új

²⁶ D. SCHMIDT: Les droits de la minorité dans la société anonyme. Sirey, 1970. 215, ill. 225.o.

²⁷ A.-L. CHAMPETIER DE RIBES-JUSTEAU: Les abus de majorité, de minorité et d'égalité. Dalloz, 2010. 63.o.

²⁸ M. GERMAIN, V. MAGNIER: Les sociétés commerciales, L.G.D.J., 2009, 369. o.

²⁹ P. LE CANNU: L'abus de minorité. Bull. Joly Sociétés, 1986/4. 429. o.

³⁰ Cass. com. 14 janvier 1992, RTD com. 1992. 636. o., Y. REINHARD észrevételeivel; Rev. sociétés 1992, 44 o., Ph. MERLE jegyzetével.

³¹ Cass. com. 15 juill. 1992, RTD com. 1993. 112. o. Y. REINHARD észrevételeivel; Rev. sociétés 1993. 403. o. Ph. MERLE jegyzetével.

javaslatot tett, ezúttal a törzstőke félmillió frankra való felemelésére. A két kisebbségi tag ezt is megakadályozta. A másodfokú bíróság mindkét esetben megállapította a kisebbség visszaélését, a Semmítőszék azonban felülbírálta döntését. Álláspontja szerint ugyanis kizárólag a törvényi minimumra történő emelés vonatkozásában állapítható meg a visszaélés, azonban az ezt meghaladó tőkeemelés esetében a másodfokú bíróság nem indokolta meg, hogy a kisebbségi tagok magatartása „*ellentétes volt a társaság általános érdekével azáltal, hogy megakadályozta volna egy létfontosságú határozat meghozatalát, és azt az egyedüli célt szolgálta, hogy a kisebbség érdekeit előnyben részesítse a többi tag összességének rovására*”.³²

Fontos megjegyezni, hogy az idézett formula alapján az eljáró bíróságnak a társasági érdek sérelme mellett ugyanúgy igazolnia kell a kisebbségi tag egoista – a többi tag legitim érdekeit figyelmen kívül hagyó – motivációit, mint a többségi visszaélés esetében. Ez az követelmény biztosítja, hogy a bíróság pusztán törvényességi, nem pedig célszerűségi szempontból vizsgálja felül a tag döntését, így végső soron nem ragadja ki a tagok kezéből a társaság irányítását.³³

A társaság működése felett gyakorolt ellenőrzés sajátos esete valósul meg, ha a társaság két tagja (vagy két tagi csoport) egyenként a legfőbb szervben leadható szavazatok felével rendelkezik. Ekkor egymagában egyik tag sem tud irányító befolyást gyakorolni a legfőbb szervben, viszont mindketten nélkülözhetetlenek akár az egyszerű többséget igénylő határozatok meghozatalához is. A szavazati egyenlőségen alapuló állandó vétójog visszaélésszerű alkalmazását („*abus d'égalité*”) szankcionálta a Semmítőszék egy 1998-ban hozott ítélete egy korlátolt felelősségű társaság ügyében, melynek egyenként ötven százalékos részesedéssel rendelkező tagjai – két testvér – közül az egyik megtagadta a társaság fennmaradása szempontjából létfontosságú eredménytartalék kialakításának megszavazását. A bírói döntést joggal kritizálta annak tudós kommentátora, hiszen a *Code civil* 1832. cikke alapján a gazdasági társaság alapításának célja, hogy a tagok feloszthassák az elért nyereséget.³⁴

A Semmítőszék nemcsak a tagi visszaélés megállapíthatóságát köti szigorú feltételrendszerhez. A szankció megválasztásával kapcsolatos óvatossága is a bírói beavatkozás korlátok közé szorításának szándékáról tanúskodik. Míg a többség visszaélése nyomán született határozattal szemben a bíróság élhet az annak hatályon kívül helyezésére kapott törvényi felhatalmazásával, addig a kisebbség opportunizmusával szemben – mely éppen a társaság számára fontos határozat elmaradását eredményezi – nincs ilyen fegyvere. A tag kártérítésre kötelezése ezt nem orvosolja. A *Vitama*-ügyben a Semmítőszék mégis kimondta, hogy a kártérítésen kívül „*más, a társasági érdek figyelembe vételét lehetővé tevő eszközök*” is a bíróság rendelkezésére állnak, bár ezeket nem jelölte meg. Ebből több szerző arra következtetett, hogy a bíróság pótolhatja ítéletével a határozatot.³⁵ A későbbi *Six*-ítélettel azonban a Semmítőszék világossá tette, hogy a bíróságnak erre nincs lehetősége, és az adott ügyben hatályon kívül helyezte a másodfokú bíróság azon döntését, mellyel érvényesnek minősítette a többség szabálytalanul meghozott – a blokkoló kisebbség ellenszavazatát figyelmen kívül hagyó – határozatát. A kérdőjeleket a *Flandin*-ítélet oszlatta el, amelyben a Semmítőszék ismételen kizárta a határozatot pótló ítélet lehetőségét, ugyanakkor kimondta,

³² Cass. com. 9 mars 1993, D. 1993. 363. o., Y. GUYON jegyzetével.

³³ D. TRICOT, i. m.

³⁴ Cass. com., 16 juin 1998 : Bull. Joly Sociétés, 1998, 1083. o. P. LE CANNU jegyzetével.

³⁵ Ld. A. VIANDIER ítélethez fűzött észrevételeit: JCP 1992 éd. E. 301. o.

hogy a bíróságnak lehetősége van ügygondnok kirendelésére „*annak érdekében, hogy az új taggyűlés alkalmával képviselje a jogsértő kisebbségi tagokat, és megszavazza a nevükben azokat a határozatokat, amelyek megfelelnek a társasági érdekeknek, ugyanakkor nem sértik a kisebbség legitim érdekeit.*”

Összességében az esetjog időnkénti bizonytalanságai ellenére azt mondhatjuk, hogy a francia joggyakorlatnak hatékonyan sikerült fellépnie a gazdasági társaság lényegét sértő tagi visszaélésekkel szemben, úgy, hogy mindeközben elkerülte a társaságok irányításába való túlzott bírói beavatkozást.

II. A joggal való visszaélés perspektívái a magyar társasági jogban

Bár a magyar gazdasági társaságok tagi viszonyait sem kímélik meg az érdekellentétek, három társasági törvényünk és a rájuk épülő joggyakorlat csak részben, és nem mindig a megfelelő eszközök megválasztásával tudta kezelni ezeket. A korábbi szabályokra épülő esetjog szórványosan mégis felmutatott erőfeszítéseket a joggal való visszaélés tilalmazására a társasági jogi kapcsolatokban (II.1.). Az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépése azonban – különösen a gazdasági társaság fogalmának tisztázása révén – e tekintetben új perspektívákat nyitott a jogalkalmazó előtt (II.2.).

II.1. A joggal való visszaélés szankciójának alapjai az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépését megelőző társasági jogban

Társasági jogunk fejlődésének elmúlt negyedszázada alatt nem alakult ki a szavazati joggal való visszaélés egyes válfajainak francia mintájú szankciórendszere. Ennek okai több tényezőben kereshetők. Egyrészt, a gazdasági elemzések évről-évre a fizetéképtelenné váló társaságok nagy számát, nem pedig az eredmény felosztása körüli vitákat jelölik meg a cégvilág fő problémájaként. Másrészt, bírósági gyakorlatunk mintha a kizárólag formálisként felfogott jogbiztonság nevében tartózkodna a polgári jog általános elvein alapuló jogalkalmazási konstrukciók létrehozatalától, még akkor is, ha valójában ezek révén teljesülhetne a törvény betűje és célja.³⁶ Végül hozzá kell tennünk, hogy mindeddig a hatályos tételes jog sem mutatott kiemelkedő érzékenységet az érdekellentétek kezelése terén.³⁷

Társasági jogunk eredete ugyan az 1875. évi Kereskedelmi törvényre vezethető vissza³⁸, ám a magántulajdon tagadásán alapuló kommunista diktatúra jelentős törést okozott fejlődésében. Az ezt követő jogállami átmenet során nagyrészt külföldi minták átvételén alapuló jogalkotás formálta társasági jogunkat. Ennek a fő célkitűzését a befektetések hazánkba vonzása jelentette, ami a társasági jog fő súlypontjaivá a gyors cégalapítás megteremtését, valamint az egyszerű és átlátható, ugyanakkor a központosított irányítást lehetővé tevő társasági formák biztosítását tette.³⁹ Ez túlnyomóan technikai jellegű szabályok elfogadását tette szükségessé,

³⁶ Vö. VARGA Cs.: Jogállami? Átmenetünk? Kráter, 2007.: „[A] jogállamiságról tudjuk, hogy maga sem más, mint eszmény: európai értékeinkben és gondolkodási kultúránkban történelmileg kifejlődött ervek küzdelme és megharcolt igazsága az embernek a jog világában elfoglalható és elfoglalandó méltóságáért. A mindenkori jövőre nyitott hagyományt sugall hát, és nem befejezettséget, valamiféle lezárt s eszközeiben is kodifikált technikát.”

³⁷ Vö. a szerzőtől SOBOR D.: Hatékony-e a magyar társasági jog? A társaság és vezetője közötti, érdekellentétet hordozó szerződések problémája. Iustum Aequum Salutare 2012/3–4. sz. 153–173. o.

³⁸ SÁRKÖZY T.: A magyar gazdasági jog stratégiájáról. Gazdaság és Jog, 2002/10., 3-10. o.

³⁹ A vélt vagy valós piaci igények jogalkotó általi kiszolgáltatásának anomáliáiról ld. SÁRKÖZY T.: Merre tovább társasági jog? (A cégtörvény módosítása után). Gazdaság és Jog, 2007/9. sz. 3-7. o.

melyek alkalmazása során a piaci szereplők a jogbiztonság nevében a lehető legprózaibb, nyelvtani értelmezésen alapuló bíráskodást vártak. A külföldi jogokból átvett „transzplantátumok” eredeti környezetének vizsgálata⁴⁰ a könnyű cégalapítást ellensúlyozó hitelezővédelmi, valamint a hatékony irányítással párosuló kisebbségvédelmi intézmények értő átültetését diktálta volna, ez azonban váratott magára. Ilyen irányú igény a letelepülő külföldi vállalkozások oldaláról sem fogalmazódott meg. Ezek ugyanis döntően egy nagyobb cégcsoport kizárólagos irányítása alá tartozó leányvállalatként alakultak meg, így – szemben a társaság-menedzsment konfliktussal – a tagok közötti érdekellentéttel nem kellett számolniuk.

A megfogalmazott kritikákkal együtt sem tagadható azonban, hogy a piacgazdaság kialakulásának első évtizedében a bíróságok tettek néhány kísérletet az akkor újdonságként ható gazdasági visszaéléseknek a polgári jog alapvető rendelkezései alapján történő szankcionálására. E törekvések elvi alapját az 1959-es Ptk. biztosította, mely – a szovjet polgári jogi kódex és általában a szocialista jogok mintájára – joggal való visszaélésként tiltotta a jog társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányuló joggyakorlást.⁴¹ Példálózó jelleggel ilyenként határozta meg a nemzetgazdaság megkárosítására, a személyek zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezető joggyakorlást, a bírói gyakorlatra bízva annak meghatározását, melyek azok a cselekmények, melyeket „*konkrét jogszabály nem, csak a jog társadalmi rendeltetése tilt*”⁴². Ezek ugyanis – Lenkovics Barnabás megfogalmazásában – csak látszólag valósítják meg egy jog gyakorlását.⁴³ A joggal való visszaélés tilalmának fő alkalmazási terepe a közös tulajdonnal kapcsolatos joggyakorlat lett⁴⁴, de hasonló „*konfliktusgócnak*” minősülnek a társasházi és albérleti jogviszonyok, a ráépítés, a beépítés⁴⁵, valamint más joggyakorlásának megakadályozása.⁴⁶

A Legfelsőbb Bíróság a társasági jogban is alkalmazhatónak találta a joggal való visszaélés tilalmát. Erre támaszkodva alaptalannak tartotta a korlátolt tagi felelősségre való hivatkozást, mikor a tagok célja a társaság létrehozásával „*a család bűncselekmény-sorozatának elkövetése volt, a társaság ténylegesen a bűncselekménytől független gazdasági tevékenységet nem fejtett ki*”.⁴⁷ Indokolásában leszögezte, hogy a társasági jog háttéranyagát képező polgári jogi szabályok körébe tartozó joggal való visszaélés tilalma alapján akkor is felelőssé tehetőek a tagok, ha a társaság az alapításkor törvényes célt szolgált, és csak később vált bűncselekmények elkövetésének eszközévé. A korlátolt felelősséggel való visszaélés tilalmát a két utolsó társasági törvényünk már tétéles jogként tartalmazta, és azt az új Polgári Törvénykönyv jogi személyeket szabályozó Harmadik Könyve is átvette.⁴⁸ Bár mindenképpen üdvözlendő az a bölcsesség, mellyel a bíróságok érvényt szereztek a hitelezővédelem

⁴⁰ N. H. D. FOSTER: *Company Law Theory in Comparative Perspective: England and France*. American Journal of Comparative Law, 2000. 573 o.

⁴¹ Ptk. 5. §

⁴² DELI G.: *A generális klauzulák dogmatikai, történeti és összehasonlító elemzése, különös tekintettel a jóerkölcsbe ütköző szerződések tilalmára*. Doktori disszertáció, 2009. 170. o.

⁴³ LENKOVICS B.: *Ember és tulajdon*. Dialóg Campus, 2013. 201. o.

⁴⁴ BH. 2006. 242., EBH. 2010. 2133.

⁴⁵ VÉKÁS L. (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Complex, 2013. 34. o.

⁴⁶ SÁNDOR I., BOÓC Á.: *Előadásvázlatok a polgári jog általános tanaiból*. Patrocinium, 2013.

⁴⁷ BH. 1999. 465.

⁴⁸ 1997. évi CXLI. tv. 56. § (3) bek.; 2006. évi IV. tv. 50. § (1); Új Ptk. 3:2. § (2) bek.

pragmatikus szempontjainak, a joggyakorlat dogmatikai hézagossága miatt⁴⁹ szerencsésnek tekinthető, hogy a jogalkotó már külön tényállás bevezetésével rendezte a kérdést.

A polgári jogi generálklauzula társasági jogban való alkalmazására más, kevesebb publicitást kapott ügyekben is akadt példa.⁵⁰ A tag joggal való visszaélését valósítja meg a cégbíróság hiánypótlási végzésében előírt jegyzőkönyv aláírásának megtagadása.⁵¹ A legfőbb szerv döntéshozatalával kapcsolatos szórványos választottbírói ítéletekből nem alkotható egységes kép a többségi, illetve kisebbségi joggyakorlás korlátairól. Nem nyújt megoldást a jelen sorokban tárgyalt problémára annak az alapvető igazságnak a leszögezése, hogy „[m]inden szavazás lehetséges következménye, hogy a kisebbség álláspontja nem érvényesül. Ez a többségi szavazás természetéből következik, s nem jelenti sem a jóhiszeműség és tisztesség, sem az együttműködés követelményének megsértését, s különösen nem jelent joggal való visszaélést”.⁵² Több tanulságot rejt egy másik ítélet, mely felvillantja a lehetőséget a kisebbség visszaélésének polgári jogi generálklauzula alapján történő tilalmazására: „A Gt. nem szabályozza a joggal való visszaélés tilalmát, miért is e téren irányadó jogszabállyá a Ptk. 5. §-a válik. Az a tény ugyanis, hogy valaki – felhasználva azt a körülményt, hogy 4 %-os részesedéssel egyedül szavaz a taggyűlésen – a törzstőkét úgy emeli fel, hogy abban való érdekeltisége 4 %-ról többségi részesedésre emelkedik, joggal való visszaélést valósít meg.”⁵³

A legfőbb szerv döntéshozatalába történő szükséges és arányos beavatkozás kevésbé veszélyezteti a jobbiztonságot, mint a tagok által szerződésben vállalt társasági jogviszony bírói megszüntetése. A tagkizárási perek destruktív gyakorlata illusztrálja, hogy megfelelő jogi eszköz hiányában a gazdasági társaságok tagjai hajlamosak a legsúlyosabb szankcióhoz fordulni a társuk személyében felmerült érdekellentét lehetséges következményeinek elhárítása érdekében.⁵⁴ Különösen a személyegyesítő és tőkeegyesítő formák közötti átmenetet képező korlátolt felelősségű társaság esetében vitatható, hogy erre kellő alapot ad-e az a meghatározás, mely szerint „a társaság bizalmi viszonyon, a tagok szoros érdekközösségén alapuló huzamos jogi és gazdasági kapcsolat, amelyben ha a bizalmi elem okkal megrendül, és érdekellentétbe fordul át, ez vezethetetlené teszi a társaságot és szétfeszítheti az együttműködés társasági kereteit is”⁵⁵ Az osztalékfizetés elmaradása miatti tagi jogvita rendezésének a társaság feloszlata sem képezheti az egyedüli lehetséges módját, mint azt korlátolt felelősségű társaság háború előtti szabályainak elemzése sugallhatja.⁵⁶

⁴⁹A korlátolt felelősségű társaság tagja ugyanis nem a szó szoros értelemben vett alanyi jogával él vissza, amikor bűncselekmények elkövetésére használja fel az általa irányított céget. A közvetlen felelősségre vonását megakadályozó “társasági lepel” ugyanis nem valamely alanyi jogának gyakorlásából ered, hanem a társaság jogi személyiségének elismeréséből. Különösen igaz ez a vezető tisztségviselőre, akire a Szegedi Ítéltábla kiterjesztette a joggal való visszaélés szankcionálhatóságát: Ld. Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2/2008. (XII. 4.) számú kollégiumi véleményével módosított, egységes szerkezetbe foglalt 1/2005. (VI. 17.) számú kollégiumi véleményét és a Szegedi Ítéltábla Pf. I. 20.104/2007. sz. ítéletét: Bírói Döntések Tára, 2008/5. 32. o.; Vö. CSEH T.: A vezető tisztségviselő és a társaság egyetemleges deliktualis felelőssége? Polgári Jogi Kodifikáció, 2008/5-6., 31-36. o.

⁵⁰ EBH.2004.1135

⁵¹ ÍH.2004.143.

⁵² MKIK VB/94052

⁵³ Vbh. Gazdaság és jog 1999.02.

⁵⁴ Ld. BH1991. 441., BH.2001.583.

⁵⁵ BALÁSHÁZY M.: A társasági szerződés megszegése és a tagkizárási intézménye. Gazdaság és jog, 2002/4., 3-10. o.

⁵⁶ KOMÁROMI G.: A korlátolt felelősségű társaság szabályainak változása. Gazdaság és jog, 2011/7-8. 14. o.

Végül az is megemlítenéd, hogy bíróságainknak várhatóan néhány év múlva megoldást kell találnia azon korlátolt felelősségű társaságok tagi jogvitáinak rendezésére, melyek blokkoló kisebbsége megghiúsítja az új Polgári Törvénykönyv által az eddiginél magasabb mértékben meghatározott minimális törzstőke elérése érdekében szükséges tőkeemelés elfogadását.

II. 2. Tágabb perspektívák az új Polgári Törvénykönyvön alapuló társasági jogi jogalkalmazás előtt

Az új Polgári Törvénykönyv alapvető rendelkezései között tartja fenn a joggal való visszaélés tilalmát⁵⁷, azonban a rendeltetésellenes joggyakorlásra vonatkozó definíciót nem veszi át. A kódex megalkotói ezzel a bíróságok értelmezési szabadságát kívánták tágítani, feltételezve, hogy ezek a generálklauzula alkalmazása során továbbra is az eddigi joggyakorlat által tükrözött önmérsékletet fogják tanúsítani.⁵⁸

A kódex ugyan az alanyi jogok szabad gyakorlásának elvéből indul ki, elvi korlátként mégis „az egész törvénykönyvön végigható közös elvként fogalmazza meg a joggal való visszaélés tilalmára vonatkozó általános tételt”.⁵⁹ Bár a polgári jog eddig is a társasági jog háttéranyagát képezte, ez utóbbinak az új Polgári Törvénykönyv általi integrációja még egyértelműbbé teszi, hogy a kódex elején megfogalmazott generálklauzulák a társasági jogban is érvényesülést követelnek. A jogalkotó e körben a korábbiaknál több olyan magatartásformát nevesített, mely a törvény alapján visszaélésszerűnek minősül. A már említett felelősség-átörési szabály fenntartása mellett kifejezetten a joghatás megtagadásával szankcionálja a felvilágosítás-kérési és betekintési tagi jogát visszaélésszerűen gyakoroló tagot⁶⁰, valamint az egyedi könyvvizsgálat kezdeményezésére vonatkozó jogával visszaélő kisebbséget.⁶¹

Az új kódex a korábbi szabályoknál nagyobb érzékenységet tanúsít a tag személyében keletkező *érdekellentétek* iránt. Erről tesz tanúbizonyságot a legfőbb szerv szavazásából való kizárást megalapozó tényállások differenciálódása. Annak ellenére üdvözlendő „a döntésben érdekelt más szervezettel többségi befolyáson alapuló kapcsolat”, valamint az „egyébkénti személyes érdekelttség” fogalmainak bevezetése,⁶² hogy önmagában a határozathozatalban való részvételt megakadályozó összeférhetlenség bővebb körülírásától nem várható az alapvető tagi ellentétek feloldása. A változás iránya mégis egyértelműen jelzi a bíróságoknak, hogy a társasági jogi szabályok értelmezésénél nem tekinthetnek el az érdekellentétek rendezésére irányuló jogalkotói céltól.

A társasági jog által biztosított jogok gyakorlásának korlátaira vonatkozóan azonban mindennél pontosabb iránymutatást ad a gazdasági társaság új Polgári Törvénykönyv 3:88. § által megfogalmazott definíciója. Ennek lényege szerint a tagok (i) a nyereségből való közös részesedés céljából, (ii) az egyenlőség elve alapján, (iii) együttműködést vállalva alapítanak társaságot.

⁵⁷ Új Ptk. 1:5. §

⁵⁸ VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, 2013. 34. o.

⁵⁹ VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, 2013. 32. o.

⁶⁰ Új Ptk. 3:23. § (2) bek.

⁶¹ Új Ptk. 3:104. § (2) bek.

⁶² Új Ptk. 3:19. § (2) bek.

A definíció első eleme a nyereségből való részesedésben határozza meg a gazdasági társaságok funkcióját, vagyis a *célt*, amelynek *eszközéül* a tagok üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatására, saját vagyoni hozzájárulásukkal, jogi személyiséggel rendelkező vállalkozást hoznak létre, közösen vállalva annak kockázatát is. Második elemként a *societas leonina* tilalma – melyet a jogalkotó helyesen kiterjesztett minden társasági formára – a geometriai egyenlőség ideáljához közelítő elosztást követel meg a tagok között. A címzettek eltérhetnek ugyan a vagyoni hozzájárulás arányában való részesedés főszabályától, de teljes mértékben egyik tag sem zárható ki a nyereségből vagy a veszteség viseléséből. A definíció harmadik eleme a tag együttműködési kötelezettségét rögzíti, mely a többi taggal és a társaság szerveivel szemben terheli, kizárva a társaság céljait veszélyeztető tevékenység kifejtését.

Az új Polgári Törvénykönyv definíciója a gazdasági társaságok alapvető fogalmi elemeinek felfedésével általános értelmezési keretet biztosít a társasági jogi szabályok alkalmazásához. Egyértelművé teszi, hogy a „*társasági érdek*” fogalma a tagok közös érdekével azonosítható, mely a nyereség arányosan való felosztása iránti várákozásukban egyesíti őket. E közös érdek kifejezi az egyébként különböző mértékű vagyoni hozzájárulással, szavazati joggal, vagy a befolyás más eszközével rendelkező tagok egyenlőségét. Joggal való visszaélést testesít meg a tagi joggyakorlás, ha ettől az egyenlőségtől kívánja eltéríteni a társaság működését. Ezen az alapon szankcionálható a többség által a kisebbség nyereségből való kiszorítása érdekében folytatott tartalékolási politika, ha az valóban a lényegétől fosztja meg a társaságot. Elmarasztható a kisebbség is, ha a társaság ellenőrzésére szolgáló befolyását a társasági érdeket sértő módon jogtalan előny szerzése vagy a többi tag zaklatása céljából gyakorolja.

A tételes jog szabályai a szankció eszközeit is biztosítják a joggyakorlat számára. Az új Polgári Törvénykönyv felhatalmazza a jogalkalmazót a jogsértő társasági határozat hatályon kívül helyezésére, visszaélésszerűen megtagadott jognyilatkozat pótlására, a károkozó kártérítésben való marasztalására, sőt, a szerződésben vállalt kötelezettség kötelezettjének természetbeni teljesítésére való kötelezésére is. A tagi jogvitákban eljáró bírónak múlik, hogy élnek-e a társasági jog funkciójának érvényre juttatására kapott felhatalmazással. És persze a jogi képviselőknél, akiknek a beadványai alapján az ítéleteiket hozzák.